

PHD-ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Udvarvölgyi Zsolt

**MESKÓ ZOLTÁN:
EGY POLITIKUSI PÁLYAKÉP**

**MISKOLCI EGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
MISKOLC
2008**

I. A kutatási feladatról

Meskó Zoltán (1883-1959) a két világháború közötti magyar politikatörténet sajátos életutat befutó alakja volt. Katonatisztként kezdte pályafutását, amelyet 1917-ben politikusként folytatott 1944-ig. Rövid ideig több államtitkári funkciót is betöltött (kisgazdaügyi, földművelésügyi, ill. belügyi), majd 1920-ban a Kisgazdapárt megszervezésében volt kiemelkedő szerepe. A húszas években kisgazdapárti, majd egységes párti képviselőként a Parlament falai között és egyéb fórumokon is aktív politikai és közéleti tevékenységet folytatott. Csipkelődő, élcelődő megjegyzései, anekdotázásai könyv formájában is megjelentek, amely az értekezés egyik fő forrása. A kötetből egy mikszáthi figura, egy aktív és befolyásos, ugyanakkor szórakoztató és mindenből tréfát űző politikus képe bontakozik ki.

A harmincas években egyre inkább antiszemitává vált, szónoklataiban és interpellációiban is radikalizálódott és a magyar nyilas mozgalom egyik előfutáraként lépett fel. 1932. június 16-án a Parlament falai között jelentette be a *Nemzeti Szocialista Földműves és Munkáspárt* megalakulását. Az értekezés második része az elsődleges (képviselelőházi naplók, szélsőjobbboldali pártsajtó) és

könyvészeti forrásokat feldolgozva bemutatja Meskó parlamenti felszólalásait, a párt szervezésének folyamatát, ill. kitekintő jelleggel más, konkurens mozgalmak és pártok (fasiszta, nemzeti, nemzeti szocialista) történetét is.

Érdemes volt továbbá megvizsgálni, hogy a korszak közszereplői naplóikban hogyan reflektáltak az egykor jobb napokat is látott Meskó fokozatos radikalizálódására és marginalizálódására.

Bár a magyar szélsőjobbboldali pártokról, különösen a nyilasokról számtalan könyv és tanulmány látott napvilágot, Meskóval történeti irodalmunk alig foglalkozott. Részletes feldolgozás is a konkurens mozgalomról, a Böszörmény Zoltán által vezetett Kaszáskeresztesekről készült. A Meskóhoz kapcsolódó kiadványok nagy részét még nem dolgozták fel korábban, sőt jóformán ismeretlenek még a témával foglalkozó történészek számára is. Meskó Zoltán életének és politikusi pályájának a bemutatása a rendelkezésre álló történeti és irodalmi források, ill. a fiai, Meskó Lajos és ifj. Dr. Meskó Zoltán memoárjainak a feldolgozásával megvalósíthatónak tűnt a PhD értekezésben.

Magyarországon a harmincas évek kezdetén alakultak meg az első számottevő nemzeti szocialista pártocskák. Ezt megelőzően csak teljesen jelentéktelen kezdeményezések bukkantak fel (fasiszta

pártok, nemzeti pártok). A Parlamentben elsőként Meskó Zoltán képviselő lépett fel nemzeti szocialista programmal. Ezért az értekezés felvázolja- a fasiszta pártok, a „kékinges” mozgalom történetét követően - Meskónak és pártjának szerepét a magyar politikai életben. Azt bizonyítandóan, hogy az „ordas eszmék” a valaha tekintélyes, egykor jobb napokat látott politikus fejében mennyire sematikus és demagóg rendszerré álltak össze, a disszertáció számos esetben szöveghűen idézi a parlamenti felszólalásokat és újságcikkeket.

Az értekezés bemutatja a párt és a kormányzat kapcsolatrendszerét, a párt ideológiáját, társadalmi támogatottságát, a tömegekre gyakorolt hatását, szavazóbázisát éppúgy, mint a vezetőinek személyiségét és hierarchiáját.

A szerző a dolgozat végén, függelékként publikálja Meskó Zoltán két fiának, ifj. Dr. Meskó Zoltánnak és Meskó Lajosnak a visszaemlékezéseit, feljegyzéseit. A disszertáció készítője a kutatás és anyaggyűjtés folytán ismételten kapcsolatba lépett Meskó Zsolt úrral, Meskó Zoltán dédunokájával. Ő juttatta el számára ezeket a forrásértékű, izgalmas és sok részletre fényt derítő dokumentumokat. A Horthy-korszak memoárirodalma már számos esetben szolgáltatott kiegészítő információkat a történettudomány számára.

A két Meskó testvér írása azonban sajátos szemszögből, a felnövekvő és apját mindenben követő gyermek perspektívájából vetíti elénk egy nem szokványos életút apró és jelentős állomásait. Az írásokban sajátosan keveredik a családi história a 20. századi Magyarország sorsfordító eseményeivel.

Meskó Lajos (sz. 1911) piarista paptanár a kilencvenes években az Egyesült Államokban vetette papírra lírikusabb stílusban íródott, kissé csapongó, indulatoktól sem mentes visszaemlékezéseit. A 11 oldalas, sűrűn teleírt kézirat híven tükrözi egy konzervatív, hithű, elveihez mindvégig ragaszkodó és emigrációba kényszerült ember nézeteit.

Ifj. Dr. Meskó Zoltán (sz. 1908) apjának már a pártszervezésben és az ideológia munkában is hű segítőtársa volt. Apját mindvégig tisztelte és becsülte, elfogultságoktól sem mentes memoárjait 1979 júliusában diktálta le Rómában egy családi összejövetelen. A 16 oldalas gépelt iratban a szikárabb stílusú, pontos és tényyszerű adatközlő részek sajátosan keverednek a szubjektív kommentárokkal. A Meskó család beleegyezésével közölt emlékiratok nélkül az értekezés minden bizonnyal torzó maradt volna.

II. A kutatás módszere

Meskó Zoltán életéről, pártjának, a Nemzeti Szocialista Földműves és Munkáspártnak a történetéről még nem született monográfia, tanulmány, illetve cikk. A korszakkal foglalkozó történészek (Lackó Miklós, Szakács Kálmán, Márkus László, Romsics Ignác, Ormos Mária, Ungváry Krisztián, Vonyó József) azonban hosszabb-rövidebb terjedelemben már foglalkoztak a politikus kiscgazdapárti szerepvállalásával és nemzeti szocialista pártalapításával.

Meskó Zoltán 1917-1925 közötti politikai pályájának felvázolásához alapvető forrás volt a Vidor Gyula összeállításában megjelent *Meskó Zoltán vidám históriái. Elmondja a T. Ház folyosóján* c. könyv (Budapest, Légrády, 1925.), amelyben számos anekdota, humoros történet idézi fel a politikus joviális, mikszáthi figuráját, csípős, élcelődő megjegyzéseit.

Meskó politikai előfutárainak, a fasiszta, „fascista” pártoknak, illetve a „Kékinges Mozgalomnak” a történetét alapvetően a levéltári források, a Magyar Országos Levéltárban megtalálható *rendőr- és csendőrjelentések* (Belügyminisztérium K 149 VII. Rezervált iratok) alapján ismerteti a szerző.

Meskó Zoltán parlamenti működésének, a párt megalapítása körülményeinek kutatásához elsődleges források az *Országgyűlés Képviselőházának Naplója az 1931-1936-os országgyűlésről (III-XIX. kötetek)*, illetve a képviselő főszerkesztésében megjelenő *Nemzet Szava c. politikai napilap* cikkei voltak. Továbbá érdemes volt kitekinteni Meskónak és fiának, ifj. Dr. Meskó Zoltánnak egyéb publikációira is (Dr. Meskó Zoltán: *A magyarság hivatása*. Budapest, A Nemzet Szava kiadása, 1940., ill. *Új Magyar Birodalmi Program*. Budapest, 1938).

A naplók és visszaemlékezések közül elsőként említhetők meg Meskó két fiának a szerző rendelkezésére álló memoárjai. A disszertáció készítője először 1996 februárjában, majd a disszertáció anyaggyűjtési fázisában, 2007 nyarán lépett kapcsolatba a Meskó családdal. Id. és ifj. Meskó Zoltán életútjának pontos, részletekbe menő felvázolásával sok segítséget nyújtottak a munkájához, majd eljuttatták részére a két kéziratban meglévő memoárt (*Meskó Zoltán /Meskó Lajos piarista paptanár visszaemlékezése édesapjáról./ Egyesült Államok, 199?, illetve Meskó Zoltán-Gyula emlékezései II. /Diktálta 1979. júliusában Rómában/*)

Továbbá érdeklődésre tarthatott számot, hogy politikustársai miként emlékeztek meg naplóikban, feljegyzéseikben Meskó fellépéséről,

habitusáról. Pl: Gergely Jenő (szerk): *Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása 1932-1936. Antal István sajtófőnök emlékiratai.* Budapest, Palatinus, 2004.; Sipos Péter (szerk): *Magyarország 1921-1941. Zsitvay Tibor emlékiratai.* Budapest, Palatinus-Ráday Gyűjtemény, 1999.; Perneki Mihály (sajtó alá rendezte): *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékiratai 1918-1945.* Budapest, Kossuth, 1983.).

A feldolgozások közül Kádár Gábor, Kónya Sándor, Lackó Miklós, C.A. Macartney, Márkus László, Máthé Áron, Németh István, Ormos Mária, Romsics Ignác, Sipos Péter, Szabó Miklós, Szakács Kálmán, Ungváry Krisztián, Vági Zoltán, Vargyai Gyula és Vonyó József kutatásai emelhetők ki.

III. A kutatás eredményei

A disszertáció a két világháború közötti időszak egy politikusának életét, és pályájának főbb részleteit dolgozza fel. A kutatómunkát, a széleskörű forráshasználatot (képviselőházi naplók, levéltári források, korabeli sajtó, szakirodalom) 398 db, a formai és tartalmi előírásoknak megfelelő lábjegyzet is tanúsítja. Ezek közül is különösen hasznosak az értekezésben említett fontosabb személyekről készített életrajzi összefoglalók. Az irodalomjegyzékben 71 db szakkönyv, forráskiadvány és tanulmány szerepel.

A szerző hiánypótló munkát végzett, hiszen ilyen alapossággal mindeddig senki nem dolgozta fel ezt a témát. A disszertáció készítője teljességre törekedett: nem csupán Meskó húszas-harmincas évekbeli politikai tevékenységére koncentrált, hanem az egész életrajz rekonstruálását és megjelenítését tűzte ki célul maga elé. Erre utal a családi háttér (apai, nagyapai és egyéb rokonok), az iskolai tanulmányok (Kavallerie-kadettenschule, Technische Militärakademie) részletes ismertetése éppúgy, mint Meskó 1944 utáni sorsának összefoglalása.

A szerző munkája során kapcsolatba lépett Meskó családtagjaival és az általuk rendelkezésre bocsátott anyagokat, információkat beépítette a dolgozatba. Ezek, a többi kutató számára korábban nem hozzáférhető részletek nagymértékben segítették Meskó Zoltán tevékenységének rendkívül alapos feltárását. A disszertáció készítője függelékben publikálta Meskó két fiának visszaemlékezését, amelyeket teljességre törekvően alapos lábjegyzetekkel is kiegészített.

A szerző megpróbálta Meskó személyét a megfelelő társadalmi és politikai környezetbe illeszteni. Erre utal, hogy a dolgozat elején ismerteti egyéb, nem feltétlenül politikai jellegű, közéleti működését (Gazdák Biztosító Szövetkezete, Országos Földműves Szövetség, Országos Gazda Front, Országos Gazda Otthon, Névmagyarosító Társaság), lapkiadói és szerkesztői tevékenységét (Pesti Újság, Nemzet Szava). Ez volt az oka annak, hogy részletesen dolgozta fel a Meskóval kapcsolatos anekdotákat. Bár ez utóbbiak aránytalanul nagy szerephez jutottak a dolgozat struktúrájában, az mindenesetre kétségtelen: az őszirózsás forradalom és a kommunista diktatúra időszakát, a Kisgazdapárt szervezését, a képviselőházi politizálást, az 1920-as évek vidéki választási kampányainak hangulatát, Meskó kisközgazdaügyi, földművelésügyi, majd belügyi politikai államtitkári

szerepvállalását felidéző történetek nélkül lehetetlen lett volna valós képet alkotni Meskóról.

Az anekdotamozaikok segítségével a szerző már a disszertációnak ebben a részében plasztikusan vázolja az 1920-as évek hazai belpolitikájában, illetve helyenként a szélesebb értelemben vett „civil” közéletben is tetten érhető antiszemita jelenségeket: a numerus clausust, az antiszemita gúnydalokat, megjegyzéseket, az atrocitásokat, a zsidóellenes plakátokat. Mindez a későbbiek szempontjából fontos, hiszen Meskó későbbi szélsőjobbra tolódásának objektív értékeléséhez és jobb megértéséhez egyaránt szükséges az ideológiai gyökerek feltérképezése, másrészt pedig a Meskót körülölelő politikai és társadalmi közeg ábrázolása.

A szerző nem veszi egy kalap alá a fasiszta és a nemzetiszocialista ideológiát. Az 1924-1931 közötti időszak hazai fasiszta (tehát egyértelműen inkább olasz) orientációjú politikai pártjainak, mozgalmainak ismertetésekor világos vonalvezetéssel vázolja a kicsiny, valódi társadalmi támogatással és tömegbázissal nem rendelkező csoportok kusza, pártszakadásokkal és névváltozásokkal tarkított evolúcióját. Néhány fontosabb szakmunka, valamint az önálló kutatások során a Magyar Országos Levéltárban megtalált BM rendőri és csendőrjelentései alapján valós képet rajzol a

jelenségről. Részletesen ismerteti a Magyar Fasiszta Párt zavaros követeléseit, és vidéki szervezkedéseit. Megállapítja, hogy a hazai fasiszta pártok programjaik megfogalmazásakor képtelenek voltak bármilyen valós politikai újításra és egyszerűen lemásolták az olasz példát. Ilyen körülmények között persze nem is tekinthető meglepőnek, hogy a hazai fasiszta mozgalmak nagyjából a harmincas évek elejére teljesen jelentéktelenné váltak.

Éppen ekkoriban, a szélsőjobboldalán keletkező átmeneti vákuumban kapott rövid időre jelentősebb szerepet az 1923-ban alapított Magyar Nemzeti Párt, amelynek történetét a szerző tömören ismerteti. A fehérterror időszakának egykori hírhedten szélsőséges, antiszemita képviselője, Budaváry László által szervezett mozgalom a rendszeresíteni kívánt kék inggel kívánt magának önálló politikai karaktert építeni. A szerző bemutatja, hogy sokéves erőfeszítéseik ellenére a „Kékinges Mozgalom” nem volt képes érdemi politikai szerephez jutni, és 1932-ben a hatóságok ezt a pártot is betiltották.

A disszertáció legjelentősebb része kétségtelenül a Meskó-féle Nemzeti Szocialista Földműves és Munkáspárt megalakítását követő éveket mutatja be. A szerző érzékletesen mutatja be a mozgalom korai fejlődéstörténetét, a kaszáskeresztes Böszörmény és Meskó személyi rivalizálását, amely az új párt megalakulásához vezetett.

Részletesen ismerteti Meskó, retorikáját és külsőségeit tekintve olykor bohózatba illő parlamenti megnyilvánulásait, amelyek alapján joggal nyerte el a „Hitler Zoltán” gúnynevet. E részeknek kétségtelenül előnyére vált, hogy a kutatómunka során a szerző feldolgozta a vonatkozó sajtóanyagot (Pesti Újság, Nemzet Szava). Így, elsősorban Meskó cikkei alapján, feltárul a gazdasági válság következtében erősödő populista demagógia üres, antiszemita és antikapitalista retorikája, valamint a harcias jelszavak mögött a mindenkori hatalom (Horthy és a kormányfő) irányában mutatott szinte már alázatos lojalitás. A dolgozat tisztázza a párt szervezeti felépítését, valamint a német nácikhoz és Hitlerhez fűződő kapcsolatát. A későbbi nyilas mozgalmak történetének szempontjából számít fontos adaléknak, hogy a szerző elemzi Meskó és a „nyilas grófok”, Festetics Sándor és Pálffy Fidél bonyolult kapcsolatrendszerét.

A disszertáció végén a szerző bemutatja azt a folyamatot, amelynek során a harmincas évek közepén a politikai arénában színre lépő Szálasi Ferenc mozgalmi (Nemzeti Akarat Pártja, majd a Nyilaskeresztes Párt) szisztematikusan elszívja Meskóéktól a levegőt és a támogatói bázist. Ekkor válik világossá, hogy miért is fontos Meskó Zoltán, aki egyfajta politikai indikátorként jelezte a magyar

politika lassú, de folyamatos szélsőjobbra tolódását. Az egykori kispap államtitkár a húszas évek közepén megkezdte hosszú politikai menetelését, amely először a fajvédők, majd a szélsőséges agrármozgalmak világán keresztül a harmincas évek elejére elvezette a magyar Hitler-epigonként való szereplésig.

A Meskó életrajz komplex feldolgozásával sikerült hozzájárulni a Horthy-korszakról szóló kutatások teljesebbé tételéhez, s egyúttal bizonyos alapokat teremteni, hogy e disszertációra támaszkodva a korszak iránt érdeklődő kutatók történelmünk ezen időszakának további érdekes személyiségeiről – pl: gr. Festetics Sándor, gr. Pálffy Fidél – is életrajzi tanulmányokat publikálhassanak.

IV. A disszertáció témakörében megjelent publikációk

Udvarvölgyi Zsolt: *Adalék a magyar szélsőjobb korai történetéhez.*

A „Kékinges Mozgalom” betiltása.

In: Hodossy Gyula (összeáll.): Vámbéry Antológia 2003.

Dunaszerdahely. Lilium Aurum, 2003. 146-153. old.

Udvarvölgyi Zsolt: *Fejezetek a magyar szélsőjobboldal korai*

történetéből: fasiszták, kékingesek és a Meskó-párt.

In: <http://www.mek.oszk.hu/02100/02105/index.phtml>

Udvarvölgyi Zsolt: *Szélsőjobboldali pártok Nyugat-Európában a*

kilencvenes években és napjainkban.

In: Laczkóné Tuka Ágnes-Kunszt Mária (szerk.) Politikatudományi

válaszok a XXI. század kihívásaira. VII. Politológus Vándorgyűlés,

Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2001. szeptember. 94-100. old.

Udvarvölgyi Zsolt: *Populisták hanyatlófélben. Szélsőjobboldal*

Európában a 2002-es választások tükrében.

In: Bayer József - Kiss Balázs (szerk.) Trendváltozások.
Tanulmányok (Mátraházi előadások 3.) Budapest, MTA PTI, 2003.
281-294. old.